

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

בס"ד, גליון תרמ, פרשת ואתחנן-נחמו, תשפ"ה

מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומורה צדק

טל: 03-5740046 y.b.daskal@gmail.com

בדין מכירה על תנאי שלא ימכור

ובו יבואר: א. האם מוכר קרקע, יכול לעשות תנאי שהלוקח לא ימכור לפלוני מפירות הקרקע. ב. האם המוכר קלטות, יכול לעשות תנאי, שאם יעתיק את הקלטות, תתבטל המכירה. ג. ההבדל בין תנאי במכירת קרקע, לתנאי במכירת קלטות. ד. מאיזה טעם יכול המוכר תוכנה יקרה, להגביל את הלוקח שלא ימכור לאחרים להשתמש בה.

הנידון

"אני עובד בעריכת ספרים. מישוהו פיתח תוכנה ייחודית שמקילה מאוד מאד על עריכת ספרים, זה עלה הרבה כסף. המוכר עשה אתי תנאי שאסור לי להעביר את התוכנה לאף אחד. לא במכירה ולא במתנה ולא בירושה, לדבריו הוא השקיע הרבה כסף בתוכנה, והוא מוכר אותה רק על תנאי זה, האם התנאי במכירה חל, הרי שילמתי הרבה כסף וקניתי אותה, האם המוכר יכול להגביל אותי".

תשובה

המוכר תוכנה יכול להגביל את הלוקח שלא להשתמש בה רק באופן מסויים, כיון שאם הלוקח יוכל להשתמש בה בכל אופן, מחיר התוכנה יהיה יקר בהרבה, ואם עובר על התנאי, נמצא עובר באיסור אונאה וביטול מקח.

ביאור התשובה

המוכר על תנאי שלא ימכור

והנה סברא פשוטה היא, שהמוכר קרקע לחבירו על תנאי שלא ימכרנה, הרי זה תנאי במקח ככל תנאי, ואם מכר, בטלה המכירה, וחוזרת השדה לבעלים, וצריך להחזיר את הכספים, ולראיה גם מצאתי תשובה מהבן איש חי.

וז"ל בשו"ת תורה לשמה (סימן שנ) "שאלה, ראובן מכר קרקע לשמעון, וכתב לו שטר, ומפורש בשטר שהמכר היה על תנאי שלא ימכור הקרקע ללוי, לא היא ולא מפרי פירותיה, ואם עבר על התנאי המכר בטל ותחזור הקרקע למוכר, והלוקח יטול מעותיו, ועתה יורש של ראובן טוען שהלוקח עבר על התנאי, שמכר פירות הקרקע ההיא והמכר בטל, והלוקח טוען שהתנאי מפורש בשטר על הקרקע ועל

פירי פירות, ולא נזכר פירות בתנאי, והיורש טוען, חדא, כיון דאמר פירי פירות נכללו גם הפירות, ותפס פירי פירות לרבותא דאפילו מן פירי פירות לא ימכור לו, ועוד, דודאי כוונתו גם על הפירות, דהשתא, ומה על פירי פירות קפיד על פירות לא כ"ש, ומה סברא יש לחלק בזה, הלא מאומד הדעת נראה שכן הוא אלו הן הדברים שעברו ביניהם. על כן יורנו המורה לצדקה ושכמ"ה עכ"ל.

והאריך שם לדון האם בלשון פירי פירות, נכלל גם פירות, אבל פשיטא ליה שיכול לעשות תנאי כזה, ואין סברא לחלק בין מתנה שלא ימכור דוקא ללוי או שלא ימכור כלל.

העולה מזה: הבן איש חי כתב שהמוכר קרקע ועשה תנאי שלא ימכור את הקרקע, או את הפירות לאחר, חל התנאי. ואם הלוקח עובר על התנאי בטל המקח, והמוכר יחזיר את המעות ללוקח.

באופן שאנן סהדי שאין דעתו להחזיר המעות לא הוי תנאי

מכל מקום באופן שאנן סהדי שאין דעתו להחזיר את המעות, ורק רוצה למנוע מהלוקח שימוש של מכירה, מבואר בפוסקים שלא הוי תנאי. ואסף את דבריהם כעמיר גורנה בספר "עמק המשפט" (חלק ד זכות יוצרים בסימן לז) עיין שם באריכות ונביא רק את תמצית דבריו שכתב שם. וז"ל "שאלה - המפיק קלטות, וכותב עליה שהקלטות נמכרה בתנאי שלא להעתיקה, [נוסח זה היא עצה מפורסמת שנשתרשה בין המפיקים בכדי למנוע העתקות] או בכל נוסח דומה שמשמעותה שהמוכר מתנה עם הקונה שלא יעתיק, האם בכהאי גוונא באמת אסור להעתיקה, גם להמקילים ומורים שאין בעלות על יצירה רוחנית, עיין לעיל סימנים כ כג".

"תשובה לענ"ד להמקילים ומורים שאין בעלות על יצירה, לא יעזור תנאי זה, כיון שמשמעותו ומהותו של תנאי הוא, שכשהקונה עובר עליו בטל המקח, והמוכר צריך להחזיר כסף לקונה, והרי אין שום מפיק קלטות שמתכוון לכך, אלא רוצה רק להגביל את הקונה, וא"כ אין לזה שום תוקף. ועוד יל"ע, שכיון שרוב המוכרים אינם קולטים כלל משמעות זו של התנאי, הרי לא נתכוונו כלל לתנאי כדין, ואין לזה תוקף כו', ופוק חזי מאי עמא דבר שאין הקונים מתכוונים להתחייב, וא"כ אי אפשר לאסור" עכ"ל. והאריך שם בסימן לז לבאר ולהוכיח יסוד זה.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

העולה מזה: לעניות דעתי, המוכר תוכנה מסויימת, או דבר ייחודי, יכול לעשות תנאי עם הלוקח שלא ישתמש בה עם אחרים וכדו', והתנאי יחול. והטעם, שאם היה לוקח ברשות להשתמש שימוש רחב, אין ספק שמחיר המקח היה פי עשר ממה שקנה, ועובר באיסור אונאה.

דינים העולים:

א. הבן איש חי כתב שהמוכר קרקע ועשה תנאי שלא ימכור את הקרקע, או את הפירות לאחר, חל התנאי. ואם הלוקח עובר על התנאי בטל המקח, והמוכר יחזיר את המעות ללוקח.

ב. המוכר קלטות בתנאי, שאם יעתיק תתבטל המכירה לא יועיל התנאי, ואינו דומה למה שכתב הבן איש חי, דהתם הוי תנאי אמת, שדעת המוכר שאם ימכור פירות לאחר תתבטל המכירה, אבל בנידון דידן אין כוונת המוכר לקבל כסף בחזרה, רק למנוע מהלוקח שימוש מלא במקח, ולפי זה לכאורה לא מהני.

ג. לעניות דעתי, המוכר תוכנה מסויימת, או דבר ייחודי, יכול לעשות תנאי עם הלוקח שלא ישתמש בה עם אחרים וכדו', והתנאי יחול. והטעם, שאם היה לוקח ברשות להשתמש שימוש רחב, אין ספק שמחיר המקח היה פי עשר ממה שקנה, ועובר באיסור אונאה.

ולכאורה לפי זה בנידון דידן, גם כן לא יועיל התנאי, ואינו דומה למה שכתב הבן איש חי, דהתם הוי תנאי אמת, שדעת המוכר שאם ימכור פירות ללוי תתבטל המכירה, אבל בנידון דידן אין כוונת המוכר לקבל כסף בחזרה רק למנוע מהלוקח שימוש מלא במקח, ולפי זה לכאורה לא מהני.

העולה מזה: המוכר קלטות בתנאי, שאם יעתיק תתבטל המכירה לא יועיל התנאי, ואינו דומה למה שכתב הבן איש חי, דהתם הוי תנאי אמת, שדעת המוכר שאם ימכור פירות לאחר תתבטל המכירה, אבל בנידון דידן אין כוונת המוכר לקבל כסף בחזרה, רק למנוע מהלוקח שימוש מלא במקח, ולפי זה לכאורה לא מהני.

הנראה לעניות דעתי

ונראה לעניות דעתי בזה, דאפילו אם נאמר דלא מהני תנאי מהטעם המבואר, מכל מקום מטעם אחר יכול המוכר לגביל את הלוקח. דהנה זה ברור שאם הלוקח יכול להשתמש במקח שימוש רחב, להשאיל ולתת לאחרים ולמכור לאחרים, הרי שמחיר התוכנה הזאת יהיה שווה פי עשר ממה שקנה, ואם כן הלוקח עובר באיסור אונאה וביטול מקח, דקנה חפץ ששווה פי עשר במחיר זול מאד, דמחיר של המקח הוא רק באופן שהלוקח מגביל את השתמשותו, אבל אם היה לוקח ברשות להשתמש שימוש רחב, אין ספק שמחיר המקח היה פי עשר ממה שקנה, דבודאי לא כדאי למוכר למכור מקח זה במחיר זול, ושהקונה ישתמש בו לאחרים וימכור להם השתמשות בו, נמצא שהרי זה כמתנה עם הלוקח שהמחיר יהיה זול בגלל התנאי שעשה המוכר עם הלוקח, אבל אם יעבור הלוקח על התנאי, הרי שעובר באיסור אונאה. ואם זה יותר משתות גם בביטול מקח, מצד דין אונאה, לכן יכול המוכר להגביל את השתמשות הלוקח. וזה דבר חדש שלא ראיתי מי שכתב כן. אבל לעניות דעתי הוא אמת.

